

Kincsek az értéktárakból

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt 2012 tavaszán fogadta el az országgyűlés. A törvény értelmében a nemzeti értékek megóvándó értékek, azok azonosításában, rendszerezésében, adataik nyilvántartásba vételében és folyamatos frissítésében, gondozásában a megyei önkormányzatok működhetnek közre. E törvény alapján a megyei önkormányzatok megyei értéktárat hoztak létre, melyek segítségével azonosítják, jegyzékbe veszik és minél szélesebb körben megismertetik közigazgatási területük nemzeti értékét, egyúttal gondoskodnak azok fennmaradásáról. A megyei értéktárak jelentik a Nemzeti Értéktár középső szintjét, míg az alsót – ahol létrejöttek ilyenek – a települési értéktárak képviselik.

Az értékek szakterületenkénti kategóriái a következők: agrár- és élelmiszergazdaság, egészség és életmód, ipari és műszaki megoldások, kulturális örökség, sport, turizmus és vendéglátás, természeti környezet és épített környezet.

Ezúttal a települési értéktárakba felvett, nyilvántartott kincsek közül válogatunk.

Leskowsky Hangszergyűjtemény (Kecskeméti Értéktár)

A Leskowsky Hangszergyűjtemény Magyarország legnagyobb nyilvános hangszergyűjteménye. Több mint 2500 hangszerrel büszkélkedhet a világ minden részéről. Az ide látogatók résztvevőkké válnak. Mindenki egy-egy órás, élőzenés tárlatvezetésben részesül, mely végigvezeti a különböző korokon és földrészeken. Az előadás során kipróbálhatják a hangszereket, egy rövid időre szibériai sámán, török hastáncos vagy éppen rock-gitáros válhat bárkiből. Nem szükséges hangszertudás. A meglévő gátlások feloldásának, a közös zene élményének átélése mindenkit örömmel tölt el.

A gyűjteményt 1979-ben alapította az 1950-ben Tiszaalpáron lengyel eredetű családban született Leskowsky Albert (vagy, ahogy mindenki ismeri: Leo). Leo a 70-es évek vége felé kalandos éveket töltött a ke-

let-német államban, ami a hajómérnöki tanulmányoktól az Omega zenekar hivatalos tolmácsolásán keresztül vezetett a hangszergyűjteményhez. Rengeteg hangszeres szakirodalommal és számos különleges hangszerrel tért haza.

Ezek után Leskowsky belevetette magát az akkor még élő tanya-világba: idős citerásokkal, hangszerkészítőkkel találkozott, akiknek tudása több nemzedéken keresztül halmozódott. Ezek az emberek – felismerve Leo alázatát és hagyománytisztelőt – neki ajándékozták hangszereiket, dallamaikat, történeteiket. Több évig járta a Kiskunságot és gyűjtötte a hangszereket, készítette a felvételeket. A gyűjtő szenvedély mellett az örökös újítási és alkotási vágy mozgatta a múzeum alapítóját. Saját tervezésű találmány-hangszereit helyi szakemberekkel együtt elkészítette.

Kecskemét városvezetése 1979-ben döntött úgy, hogy helyet biztosít az országban egyedülálló hangszergyűjteménynek, és a Katona József Emlékházban megnyitotta kapuit a Leskowsky Hangszergyűjtemény. A fokozatos bővülés eredménye az lett, hogy többször is költözni kellett. A Leskowsky Hangszergyűjtemény a kilencvenes évek elején vette birtokba a jelenlegi Zimay utcai ingatlant. 1999-ben a város megalapította a Leskowsky Hangszergyűjtemény Közalapítványt, a gyűjtemény kezelőjét.

Máriakönyve – Vodica (*Bajai Értéktár*)

A szerbek elbeszélése szerint egy magyar és egy szerb diák vándorolt ezen a tájon, amikor farkasok támadták meg őket. Ekkor észrevették a közelben egy magas fán a Szűzanya képét. Hozzá fohászoltak, s csodálatos módon a farkasok nem bántották őket, megmenekültek. A veszély elmúltával egy közeli fa alatt találtak két forrást, egymástól nem messze. Megfogadták, hogy ezt a helyet Szűz Máriának fogják szentelni, ki-ki saját hitvallása szerint. Azóta az egyik forrás körül a katolikusok, a másik körül pedig a görögkeletiek szoktak imádkozni. Az emlékhely ezt a régi legendát idézi, melynek szakrális háttere van.

Itt egyazon helyen átélhető és szemlélhető a természet védelme, a hagyományok tisztelete, a nemzetiségi-vallási együttélés és az értékek őrzésének fontossága.

Máriakönyve – Vodica első kápolnája 1811-ben épült. 1818-ban hirdették ki VII. Piusz pápa búcsúengedélyét, amely a helyet az egyházmegye egyik leglátogatottabb kegyhelyévé tette. A búcsújáróhelyet a Szent Antal Plébánia felújította és gondozza.

Baja három nemzetiségű város, ennek ellenére mindhárom náció számára kiemelkedő jelentőségű ez az ökumenikus vallási kegyhely.

Elnökök Ligete (*Veszprémi Értéktár*)

2000 áprilisában Magyarország adott helyet a Közép-európai államfők hetedik alkalommal megrendezett csúcstalálkozójának. Az elnökök Székesfehérvár mellett hivatalos programjuk keretében Veszprémet is felkeresték.

A Magyar Köztársaság elnöke (Göncz Árpád) javaslatára – vélhetően a közeli Balatonfüred híres Tagore-sétánya által is ihletve – az elnökök Veszprémben emlékfákat ültettek. A Köztársasági Elnöki és a Veszprém Polgármesteri Hivatal közös előkészítése mellett – a városi főkertész javaslatára – a Színházkert fogadta be a tizenkét új fát. A korábbi Püspökkert méltó helyszínt biztosított az egyedülálló kezdeményezésnek, hiszen a pozsonyi mintára kialakított kert ugyan sokáig megőrizte eredeti szerepét (a város első számú díszkertje volt), de az 1908-as évtől kezdett nyitottabbá válni, amikor *Medgya-*

szay István tervei alapján felépült a színház. Veszprém első és legnépszerűbb közösségi kertjévé, parkjává vált ez a terület, ami napjainkban is sok lehetőséget kínál a város szívében az itt lakóknak és a turistáknak egyaránt.

2000. április 29-én Göncz Árpád magyar, Thomas Klestil osztrák, Petar Sztojanov bolgár, Václav Hável cseh, Stipe Mesić horvát, Aleksander Kwasniewski lengyel, Johannes Rau német, Carlo Azeglio Ciampi olasz, Emil Constantinescu román, Rudolf Schuster szlovák, Milan Kucan szlovén és Leonid Kucsma ukrán államfő együttműködésük és a jövőbe vetett hitük szimbólumaként közösen ültették a liget fáit (ezüst hárs, kocsányos tölgy és magas kóris) a veszprémiek számára. Közös akarral létrehoztak egy több nemzedéket átívelő kulturális értéket, ami nem más, mint fizikai formában is megjelenni képes üzenet, gondolat az európai értékrend fontos alappilléreiről, a testvériségről. A fák között elhelyezendő gránitlapon olvasható az államfők Veszprémnek, a veszprémieknek és az idelátogatóknak szóló ezredvégi üzenete.

Anima Sound System zenekar (Szombathelyi Értéktár)

Az Anima Sound System történetét külföldi turnék, világsztárokkal való együttműködések, számtalan emblemikus dal, milliós nézettségű videók, díjak és elismerések jellemzik. A zenekart közel harminc éve alapította Szombathelyen Prieger Zsolt és Prieger Szabolcs, akik azóta is meghatározó szereplői az Anima történetének. Az együttes az elmúlt évtizedekben tizenegy lemezt adott ki, s most 2022-ben készül a tizenkettedik. Emellett számtalan külföldi és belföldi válogatáslemezen hallható az Anima. Az együttes 2001-ben Arany Zsiráf díjat kapott a *Gipsy Sound Clash* lemezért, 2004-ben Fonogram díjjal jutalmazták az *Aquanis-tan* című albumukat. 2012-ben a zenekar VIVA Comet életmű díjas lett.

Az Anima Sound System azon kevés magyar zenekarok közé tartozik, akik alanyi jogon váltak külföldön is híressé és játszottak szerte Európában Londontól Moszkváig és Párizstól Berlinig. A nemzetközi

áttörés 1997 tájékán következett be, amikor az Anima a 68 című dallal ejtette ámulatba Európát. Ettől kezdve állandósultak a meghívások, a fesztiválszereplések, számaikhoz olyan producerek és előadók készítettek remixeket, mint a Transglobal Underground, a De-Phazz, illetve olyanokkal dolgoztak együtt, mint az Asian Dub Foundation vagy az Oi Va Voi. Kísérőzenét írtak Salamon András *Közel a szerelemhez* című filmjéhez, *Shalom* című daluk egy hollywoodi szuperprodukcióban szerepelt, és szereztek zenét a Weöres Sándor Színház *Terrorizmus* című előadásához is. Az elmúlt három évtizedben főszereplői voltak szinte az összes magyar fesztiválnak, nyolc alkalommal játszottak a Sziget Fesztivál Nagyszínpadán, szimfonikus nagykoncertet adtak a Művészetek Palotájában.

Zenéjük egyszerre szól a kulturális egymásra hatásról és egymásra utaltságról, a zenei testvériségről és a magyar hagyományokról, amelyek a múltban gyökereznek és szorgosan keresik a jövőt, a modernítást, s közben próbálják megszólítani az összes nemzedéket. A zenekar munkássága egy sajátos zenei olvasztótégely, amelyben az elektronikus zenei alapok mellett megtalálhatók a magyar népzene, a világzene, a dub, a trip-hop és különböző fúziós zenék különféle stílusai. Az együttes tudatosan törekszik a zenei sokszínűsége, a kritikusok megjegyzései szerint nincs két egyforma albumuk, s zenei koncepciójukat talán legjobban az a bartóki gondolat jellemzi, amely az 1995-ös *Shalom* című albumukon is megjelent: „A faji tisztátalanság a zenében jótékony hatású!”

Minaret (Érdi Értéktár)

Magyarország három ép minaretje közül (a másik kettő az egri és a pécsi) a legkisebb a 23 méter magas érdi minaret. A *Hamza bég* által a XVI. század közepén épített palánkvár török és délszláv, de iszlám hitű katonái számára épült a dzsámi, amelyből csak a minaret maradt meg. Hosszú ideig csonka volt, de 1970-ben csúcsát helyreállították, így ma már fel lehet menni erkélyére, ahonnan a müezzin hívta valamikor imára az „igazhitűeket”.

A dzsámi 10x11 méteres alaprajzát egy alacsony kerítés rajzolja ki. Imitációként egy betonfülke jelzi a Mekka felé tájolt hajdani mihráb fülkét. A minaret a közelben bányászható sóskúti mészkőből készült, de rekonstruált részét a műemlékvédelmi szabályok alapján vasbetonból toldották hozzá, hogy az eredetitől elüssön. Az 1999. évi újabb helyreállításkor szép színes motívumok bukkantak elő az erkély alatti vakolat alól. Bejáratához lépcsőn kell felmenni, az erkélyére pedig 53 fokú csigalépcsőn lehet feljutni, ahonnan szép körpanorámában lehet részünk, egészen a Budai hegyekig el lehet látni.

Az érdi minaretet, mint az iszlám török építészet remekét műemléki értéke és ritkasága miatt vették fel a helyi értéktárba.

Cigánka (Békéscsabai Értéktár)

A cigánka sajátosságos, a békéscsabai disznóvágáshoz köthető étel, amelynek Békéscsabán nincs magyar elnevezése. Ezt az ételt a környék más településein nem ismerik, Békéscsabán is csak az első világháború után kezdték készíteni, amint ez *Dedinszky Gyula* csabai kolbászról írt munkájából kiderül. Eszerint a békéscsabai szlovákok az első világháborúig a vér mellett a májat sem fogyasztották. A sertés májat a padláson vagy a kamrában tárolt sózott hús, szalonna mellé tették, hogy a macska ne az értékes húsban, szalonnában tegyen kárt, hanem a májból egyen. Ahol egyszerre több hízót vágtak le, ott még így is maradt, ezért ezeket sokszor a kolduló cigány asszonyoknak, csabai

szóval cigánkáknak adták oda. Valószínűleg innen származik az étel elnevezése és eredete. Az első világháború alatt, majd az azt követő inséges években azonban rászorultak a gazdák az addig nem használt nyersanyagok felhasználására, így születhetett meg ez az étel.

Elkészítéséhez először a nyers sertésmájat húsdarálóval felaprítják, majd hozzáadnak a májnál kevesebb mennyiségű, fűszerezett kolbász-húst, egy kevés abált szalonnát, apróra vágott nyers vöröshagymát, és beleütnek egy tojást is. Dedinszky munkájában arról is esik szó, hogy néhány háznál szokás volt még a kész masszába néhány darab burgonyát reszelni, mások kevés rizst tettek még bele. Fűszerezése nagyon egyszerű, csakis sóval és borssal ízesítik.

A jól összedolgozott masszát kisebb (körülbelül egy merőkanálnyi) adagokban tették a tenyérnyi nagyságúra felvágott hájhártya-darabokra, majd becsomagolták. A kis táskák töltött káposzta formájúak lettek, de annál valamennyivel alacsonyabbak, éppen ezért májas táskának is lehetne hívni. Sütve fogyasztják. Régen kemencében, ma már sütőben sütik. Nyersen, hideg helyen sokáig képes elállni.

Plohn Illés és Plohn József munkássága és hagyatéka (*Hódmezővásárhelyi Értéktár*)

Hódmezővásárhely első fényképész műtermét 1869-ben alapította *Plohn Illés* makói fényképész. A családfő és felesége, *Kugler Amália*, négy gyermekükkel: *József Ábrahámmal*, *Eleonórával*, *Gyula Henrikkel* és *Bélával* 1870-ben költözött Hódmezővásárhelyre.

Plohn Illés számos belföldi kiállításon érdemelt ki elismerést fotóival, az 1874-es londoni kiállításon a korabeli vásárhelyi gazdaságokról készített képeivel első díjat nyert. Az 1879-es szegedi árvízről készült fényképei kiemelkednek a hasonló témájú sorozatok közül. Rendszeresen készített fényképeket a fejlődő Vásárhelyről, megörökítette az itteni emberek mindennapjait. Közgyűjteményekben több mint száz képét őrzik.

A műterem irányítását a betegeskedő édesapától 1887-től fia, *Plohn József* vette át, aki egészen 1944-ben bekövetkezett deportálásáig üzemeltette azt. *József* tanulmányútjai során elsajátította a fényképezést és a cinkográfia legújabb vívmányait, az opál-képek, valamint a platina-képek készítményét. A *Plohn* műterem hetvenöt éves fennállása alatt értékes örökség jött létre. Ő lett korának legismertebb vásárhelyi fényképésze. Az 1896-os Országos Millenniumi Kiállításon „az alföldi népeletet és mezei gazdálkodást ábrázoló” fotókkal *Plohn Illés* és *József* első díjat s a millenniumi nagyermet nyerték. A kiállításon *Ferenc József* személyesen is gratulált *Plohn József*nek.

A *Plohn*-műteremben az 1880-as évek végétől megfordult *Tornyai János*, *Iványi-Grünwlad Béla* festő, *Kallós Ede* szobrász, 1892 nyarán *László Fülöp* festőművész, majd az 1900-as évek elejétől *Pásztor János* szobrász, *Rudnay Gyula*, *Endre Béla* és *Várady Gyula* festők, *Kiss Lajos* a későbbi néprajztudós, később *Kosztá József* és *Vén Emil* festő is. 1902 kora őszén a Kolozsvári Országos Történelmi Ereklye Múzeum felhívására lefényképezte a még élő vásárhelyi 48-as honvédeket, 89 db üvegnegatív szélére felírta a felvételen szereplő egykori honvéd nevét is.

Az 1890-es években és az 1900-as évek elején közel háromezer felvett készített Hódmezővásárhelyen és környékén a tanyákról, a gazdasági épületekről, a lakóépületekről és azok berendezéseiről, a fazekas termékek előállításának teljes munkafolyamatáról, különféle mesterségekről, mint például a takács, a méhész, a halász, a mézeskalács-készítő. Megörökítette az állattartók és földművelők munkáját, a subák és textilek hímzését, esküvői szertartásokat, gyermekjátékokat, de még a temetői fejfákat is. Az elkészült felvételek egy részét az 1904 augusztusában megrendezett Ipari és Mezőgazdasági kiállításon mutatta be. Itt állította ki negyvenegy darabból álló fényképsorozatát is, melyen „tisz-

ta magyar fajból válogatva, a vásárhelyi férfiak és nők tipikus alakjai” szerepeltek. Az antropológia felvételek mellett „ott látjuk a város minden nevezetesebb részét, épületeit, utczákat, a kanyargó Tisza partjáról hangulatos tájképi részleteket, a határ minden részéről tanyákat a rajtuk folyó mezei munkák csaknem mindenikével, szőlőskerteket, sétálóhelyeket stb.” megörökítő felvételeit is.

Hódmezővásárhely városa 1929-ben a néprajzi múzeuma részére vásárolt az idős mestertől kb. háromszáz darab fényképet. Az 1934-ben alakult Tornyai Társaság alapító tagja volt. 1944 nyarán deportálták az idős fényképészt, aki útban a koncentrációs tábor felé, egy marhavagonban hunyt el. Plohn József 1635 db üvegnegatívból álló hagyatékát özvegyétől 1952-ben vásárolta meg a Tornyai János Múzeum. A Plohn gyűjtemény manapság közel háromezer üvegnegatívból és fényképből áll. A Plohn hagyaték, és azon belül a 48-as honvédpotrék a múzeum egyik legismertebb gyűjteménye, a nyolcvanas évek elejétől közel 60 belföldi kiállításon mutatták be őket. Külföldön is több ízben rendeztek kiállítást az anyagból, 1988-ban Rómában, 2000-ben Párizsban, 2009-ben Darmstadtban.

A sváb eredetű Károlyfalva népi építészeti és tárgyi emlékei *(Sátoraljaújhelyi Értéktár)*

A falu házeit és a melléképületeit a XIX. század folyamán a helyi kőbányákból fejtett építőkövek felhasználásával szabadon rakott falszerkezettel építették. A nyílászárókat faragott kőoszlopokkal, keretekkel övezték. Az ablakokat faspaletákkal vagy kovácsoltvas táblákkal védték. Alaprajzuk szerint hosszú házak, az udvar vonalában tagoltak. A porták a paraszti gazdálkodás igényeinek alárendelten alakultak, gazdasági épületekkel a lakóházzal szemközt vagy annak folytatásaként. Ezek jellegzetes eleme a szénapadláshoz ill. az istállóajtóhoz épített faszervezetű szénatarató. A gazdálkodás megszűnése több portán a gazdasági épületek felszámolásához vezetett. Az átalakuló életmód magához alakítja a porták szerkezetét, ezért a néhány régi formáját őrző ház, porta megőrzése érdekében vették fel a települési értékek jegyzékébe. Régi jellegzetességeit őrzi pl. a Rákóczi u. 45. és 49. sz. ház, áll a csűr a Rákóczi u. 51. sz. ház udvarán, bennük és kamráikban a mindennapi élet és a gazdálkodás tárgyi emlékeivel, eszközeivel.

Calligaro-kutak *(Monostorapáti Értéktár)*

A Tapolcai-medencében és a Balaton-felvidéken több helyen lehet találkozni olyan kutakkal, amelyek egy-egy oldalán a liba, a korsó és a váza virággal motívum szerepel. E kutak beton talpázatának negyedik oldalán a „Kalligáro A. cementgyára Tapolca” felirat olvasható.

Angelo *Calligaro* 1862-ben született Ausztria egyik tartományában, Dél-Tirolban, az olasz kisvárosban, Cavarso Miovoban. Kőfaragólegényként vándorútra kelt, hogy tudását gyarapítsa, tapasztalatokat szerezzen és szerencsét próbáljon. Hazánkba jött. Először Nagykanizsán töltött tizenhárom évet, majd 1907-ben önállósította magát és választott városában, Tapolcán alapított cement- és műkögyárat. Ez az üzem a város régi temetőjének vasútállomás felőli nyugati végében állott és működött.

Nevét eleinte az eredeti írásmód szerint C-vel (*Calligaro*) majd később magyarosabb formában, K-vel írta (*Kalligáro*). A magyar nyelvet még élete alkonyán is nagy akcentussal beszélő olasz úr közéleti személyiség, népszerű embere volt az akkori Tapolcának, hosszú időn át tagja az Ipartelepülésnek. Egyébként nem ő volt az egyetlen olasz a városban akkortájt. A tapolcai régi temetőben nyugszik. Leszármazottairól nem tud az utókor.

(h)